

YAZINSAL ESERLERDE İKİLEMELER VE ÇEVİRİLERİ

Binomial Pairs in Literary Works and Their Translation

Sevtap GÜNAY KÖPRÜLÜ¹

¹Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Nevşehir, sevtapkoprului@nevsehir.edu.tr, orcid.org/0000-0002-8841-355X

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received:
31.07.2023
Kabul/Accepted:
11.09.2023

DOI:

10.18069/firatsbed.1335505

Anahtar Kelimeler

Yazın çevirisi, ikileme,
ikileme çevirisi, çeviride
eşdeğerlik

Keywords

Literary translation,
binomial pairs, translation
of binomial pairs,
equivalence in translation

ÖZ

İkilemeler, en az iki sözcükten oluşan anlamlı söz öbekleridir ve anlamı güçlendirmek, pekiştirmek ve anlama kesinlik katmak gibi işlevlere sahiptirler. Bir ikilemenin ifadeye kattığı anlamın, içinde kullanıldığı bağlama göre değerlendirilmesi gerekmektedir. İkilemeler; tedirginlik (örn. bir aşağı bir yukarı yürümek), belirsizlik (örn. aşağı yukarı) gibi çağrışımlar da sağlamaktadırlar. Dolayısıyla kültüre özgü bu dilsel zenginliklerin; anlam, etki, işlev gibi farklı yönleriyle değerlendirilerek hedef dilde en iyi yansıtılacak şekilde, diğer bir ifadeyle ‘eşdeğer’ çevrilmesi beklenmektedir.

Bu çalışmada, özgün dili Almanca olan yazınsal bir eser ve eserin üç farklı çevirisinde ikilemeler ele alınmıştır. Kaynak metin ikilemeleri, çevirileriyle karşılaştırılarak eşdeğerlik kapsamında değerlendirilmiş, anlamı, kullanımı ve işlevleri arasında örtüşme olup olmadığı tespit edilmiştir. Eşdeğerliğin bulunmadığı durumlarda kullanılmış olan çeviri yaklaşımları araştırılmıştır. Araştırmanın sonucunda, kaynak metindeki ikilemelerin hedef dile çoğunlukla yine bir ikilemeyle aktarıldığı ve çevirilerde anlamsal eşdeğerliğin sağlandığı, çevirilerdeki ikilemelerin bağlama uygun ikilemeler olduğu, kaynak metindeki ikilemelerle işlevsel eşdeğerlikte oldukları görülmektedir. Eşdeğerliğin olmadığı durumlarda ise anlama göre çeviri yapılmaktadır, kimi zaman ise atlama yapılmaktadır.

ABSTRACT

Binomial pairs are meaningful phrases made up of at least two words, and have functions such as amplifying and intensifying the meaning, and adding certainty to the meaning. The meaning that a binomial pair adds to the expression needs to be evaluated according to the context in which it is used. Binomial pairs also provide connotations such as uneasiness (e.g. walking up and down) and uncertainty (e.g. more or less). Therefore, it is expected that these culture-specific linguistic resources will be evaluated in terms of different aspects such as meaning, effect and function, and translated in the target language in a way that is best reflected, in other words ‘equivalent’.

In this study, a literary work whose original language is German and three different translations of the work are discussed with regard to binomial pairs. Binomial pairs in the source text were compared with their translations and evaluated within the scope of equivalence, and it was determined whether there was an overlap between their meaning, usage and functions. Translation approaches used in cases where there is no equivalence were investigated. The findings revealed that the binomial pairs in the source text were mostly transferred to the target language with binomial pairs and semantic equivalence is provided in the translations. Furthermore, it was found that the binomial pairs in the translations are context-appropriate and functionally equivalent to the binomial pairs in the source text. In cases where there is no equivalence, translation is made according to the meaning, and sometimes it is omitted.

Atıf/Citation: Köprülü, S. (2023). Yazınsal Eserlerde İkilemeler ve Çevirisi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 33, 3, 1105-1115.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Sevtap GÜNAY KÖPRÜLÜ, sevtapkoprului@nevsehir.edu.tr

1. Giriş

Bir toplumun dilsel ve kültürel özelliklerinin yansımaları yazınsal eserlerde hayat bulmaktadır. Yazınsal eserlerde, mecazlar, deyimler, atasözleri, kinayeler, sözcük oyunları ve daha birçok dilsel özellikler, yazarın üslubundan ve kültüründen de izler taşıyarak yer almaktadır. Eserlerde, ifade gücünü artıran, anlamı güçlendiren, farklılaştıran, derinlik katan dilsel kullanımlardan biri de ikilemelerdir.

İkilemeler, birçok çalışmaya konu olmuştur ve olmaya da devam etmektedir. İkilemeler üzerine yapılan çalışmalarda farklı açılardan farklı tanım ve sınıflandırmalarının yapıldığı görülmektedir (Özeren, 2019; Korkmaz, 2017; Hofmeister, 2009; Müller, 2009; Tuna, 1983; Hatiboğlu, 1981). Bunun yanı sıra, çalışmalarda ikilemeler, “tekrarlar”, “yineleme öbekleri”, “tekrar grubu” gibi farklı şekillerde de adlandırılmaktadır (Özeren, 2019: 27-30). Aynı şekilde Almancada ikileme, “Zwillingformel”, “Binomiale”, “Paarformel”, “Wortpaar” gibi çeşitli şekillerde adlandırılmaktadır (Hofmeister, 2009). Bu çalışmanın, yazınsal eserlerdeki ikilemelerin çevirisi odaklı bir araştırma olması nedeniyle, “ikileme ve çevirisi” başlığı altında, araştırma kapsamında kullanılacak sınıflandırmalara yer verilmiştir.

İkilemeler, anlamı güçlendirme, pekiştirme, kullanıldıkları bağlamda anlama kesinlik veya belirsizlik katma gibi anlamı etkileme özellikleriyle dile anlatım zenginliği katmaktadırlar. Sözlü dilde olduğu kadar yazılı dilde de sıkça kullanılan ikilemeler, en az iki sözcükten oluşan kalıp sözlerdir. Bu sözcükler rastgele değil, birbiriyle ilgisi bulunan sözcüklerdir. Bir dilin zenginliği olan ikilemelere, dil öğretiminde, yazınsal eserlerde, kısacası yaşamın birçok farklı alanında rastlanmaktadır. Dolayısıyla da farklı açılardan tanımlamaları yapılmaktadır. Gramer Terimleri Sözlüğünde “aralarında belli bir ses düzeni bulunan, biçim ve anlamca birbiriyle ilişkili olan, aynı, yakın ya da zıt anlamlı iki veya daha çok kelimenin bir tek kelime gibi anlam göstermek üzere yanyana gelmesi ile oluşturulan kelime grubu” (Korkmaz, 2017: 157) şeklinde tanımlanan ikilemeyi Hengirmen (2002: 411) “anlatımı daha güzel ve etkili duruma getirmek için aralarında ses benzerliği bulunan yakın, aynı ya da zıt anlamlı sözcüklerin yan yana kullanılması” şeklinde tanımlamaktadır.

Anlatımı güzelleştirme, etkili hâle getirme gibi özellikleriyle dile zenginlik katan ikilemeler, yazılı ve sözlü dilde, günlük yaşamda oldukça sık kullanılmaktadır. Ancak bu sıklık tüm dillerde aynı değildir. İkilemeler, diğer dillerin sadece birkaçında Türkçedeki kadar görülebilmektedir. Bu diller arasında Japonca, Korece, Sümerce ve Çince yer almaktadır. Çok yaygın olmamakla birlikte, Rusça, Arapça, Moğolca, Mançuca ve Buryat dillerinde de ikilemelere rastlanmaktadır. Rusçada kullanılan ikilemelerin, Türkçeden ve ikilemelerin kullanıldığı diğer Asya dillerinden geçmiş olabileceği varsayılmaktadır. Avrupa dillerinden İngilizce ve Almancada ise ikilemelerin sınırlı bir şekilde kullanıldığı belirtilmektedir (Özeren, 2019: 25). Toplumların dil kullanımlarında bu ikileme açısından farklılıklar, diller arası çeviride güçlükler olarak ortaya çıkabilmektedir. İkilemeler, kullanıldıkları bağlama göre, oluştukları sözcüklerin temel anlamlarından kimi zaman az, kimi zaman oldukça farklı anlamlar taşıyabilmektedir. Örneğin ‘sağa sola’ ikilemesi, ‘sağa sola saldırıyor’ ifadesinde rastgele hareket edildiği anlamı taşımaktayken, ‘sağına soluna bakmadan konuşuyor’ ifadesinde ise saygısızca konuşmaktan bahsedilmektedir. Bu açıdan ikilemelerin çevirisi kolay gibi görünse de dikkat gerektirmektedir. Dolayısıyla çevirilerinde kastedilenin anlaşılması ve hedef dilde eşdeğer karşılığının verilmesi önemlidir. Kalıp sözlerin çevirileri, dilsel ve kültürel olarak birbirinden oldukça farklı olan diller arasında yapılan çevirilerde daha zor olmaktadır.

Genel anlamda tüm çevirilerde, özelden yazınsal eserlerin çevirisinde ön plana çıkan ‘eşdeğerlik’, ikileme çevirisinde de önemlidir. Yazında anlam boyutunda güçlendirme, pekiştirme, kesinlik katma gibi işlevleri olması, kültürel özellikler taşıması, bağlama göre anlamının farklılaşması gibi birçok etken ve değişken dikkate alınarak ikilemelerin hedef dile eşdeğer karşılıklarıyla aktarılmaları gerekmektedir. Bu açıdan çalışmada, Stefan Zweig’in birçok dile çok kez çevrilmiş olan “Amokläufer” adlı eseri ile üç farklı çevirisi, ikilemelerin eşdeğerliği açısından incelenmiştir. Çalışmanın amacı, çevirileri eleştirel ele almak ve birbiri ile karşılaştırmak değil, kaynak metinde kullanılmış olan ikilemelerin eşdeğer bir şekilde hedef dil metninde verilip verilemediğini araştırmaktır.

2. Materyal ve Metot

Nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi çerçevesinde şekillendirilmiş olan bu çalışmada, eşdeğerlikle ilgili kuramsal bilgiler ışığında, ikilemelerin çevirisinde eşdeğerliğin ne düzeyde sağlandığı

araştırılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılacak olan olgu veya olgulara dair bilgileri içeren yazılı materyallerin incelenmesini kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 189).

Stefan Zweig'in "Amokläufer" adlı eserinin, 'Amok Koşucusu' adlı üç farklı çevirisi incelenmiştir. Kaynak metinde geçen ikilemeler belirlenerek 'farklı sözcüklerle yapılan ikilemeler' ve 'aynı sözcüklerle yapılan ikilemeler' başlıkları altında kategorize edilmiştir. Çalışma, çevirmenlerin ifadelerini birbiriyle kıyaslama odaklı olmadığı için üç farklı çeviriden alınan örnekler (Ç1), (Ç2) ve (Ç3) şeklinde verilmiştir. Kaynak dildeki ikilemelerin birebir çevirisi gerekli olduğu hâllerde köşeli parantez içişiinde verilmiştir. Çeviri metinlerinden ilki, ikilemenin içinde kullanıldığı bağlamın anlaşılabilirliğini artırabilmek için daha fazla tümceyi kapsayacak şekilde alınmıştır. Kaynak metin ikilemeleri, çevirileriyle karşılaştırılarak eşdeğerlik kapsamında değerlendirilmiş, anlamı, kullanımı ve işlevleri arasında örtüşme olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda, kaynak metindeki ikilemelerin, hedef dile yine bir ikileme ile mi aktarıldığı, anlamların örtüşüp örtüşmediği, bağlama uygunlukları, işlevsel eşdeğerlikleri araştırılmıştır. Eşdeğerliğin bulunmadığı durumlarda kullanılmış olan çeviri yaklaşımları araştırılmıştır.

3. İkileme ve Çevirisi

Vardar (2022: 119), Dilbilim Terimleri Sözlüğünde ikilemeyi "anlama güç katmak amacıyla bir birimi, seslemi yineleme, aralarında benzerlik bulunan birimleri art arda kullanma" olarak tanımlanmaktadır. Almanca Çevrimiçi Duden Sözlüğünde ise ikileme (Zwillingsformel), "aus zwei mit „und“ oder „oder“ miteinander verbundenen Wörtern bestehende feste sprachliche Verbindung" (Duden Sözlük) ["ve", "veya" bağlaçlarıyla birleştirilen iki sözcükten oluşan kalıp dilsel birleşim] şeklinde tanımlanmaktadır.

En az iki sözcüklü kalıplaşmış söz öbekleri olan ikilemeleri, Hatiboğlu (1981: 9) "anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılmasıdır" şeklinde tanımlamaktadır. Hofmeister'nin (2009)¹ tanımına göre ise ikilemeler, aynı türden iki sözcüğün tümce özelliği taşımayan deyimsel birleşimidir. Bu sözcükler ekseriya eş veya zıt anlamlıdır ve genellikle bir bağlaç (özellikle "ve") veya edat ile birleşirler ve hece sayısının veya uzunluğunun eşit veya artıyor olması ilkesine göre düzenlenmiştir. Tanımlardan ikilemelerin amacı ve oluşturulma biçimlerine dair bilgiler elde edilebilmektedir. Temel sınıflandırmalara dahil edilemeyen veya kural dışı ikilemelerin de oldukça fazla olduğunu belirten Uslu ve Özdemir (2019: 312) Türkçedeki ikilemelerin yapısını şöyle özetlemektedirler:

- Sözcüğün tekrarlanması, örneğin yavaş yavaş, sabah sabah, güzel güzel, baka baka.
- Zıt anlamlı sözcükler, örneğin olur olmaz, aşağı yukarı, gece gündüz, iyi kötü.
- Ön veya son seste benzerlik, örneğin zar zor, soy sop, kul köle; az buz, yırtık pırtık.
- /m/ ünsüzü kullanımı, örneğin hayal meyal, ev mev, şaka maka, para mara.
- Yakın anlamlı sözcükler, örneğin dünya alem, hacı hoca, saç sakal, köşe bucak.
- Anlamlı ve anlamsız sözcükler, örneğin sus pus, eğri büğrü, çer çöp, ufak tefek.

Almanca ile Türkçedeki ikilemeler yapı bakımından benzerlik gösterdiği gibi farklılık da gösterebilmektedir. Almancada ikilemeler genellikle bağlaç ve edatlarla yapılmaktadır. Türkçe de ise bağlaç ve edat kullanımı şart değildir. Almancada sözcükler /m/ kaynaştırma sesiyle tek bir sözcük hâline gelirler (örn. Kuschelmuschel, Schickimicki) ve kural dışı ikilemeler arasındadırlar; bu şekilde ikileme oluşturma Türkçeye kıyasla oldukça azdır (Müller, 2009: 87-88). Tuna (1983: 175, 188), ikinci sözcüğün başına /m/ getirilerek yapılan ikilemeleri (örn. kapı mapı, tencere mencere) "otomatik tekrarlar" olarak değerlendirmekte ve anı gruba giren /k/ sesiyle oluşturulan ikilemelerden de (örn. paldır küldür) bahsetmektedir. Yücel (2016: 85), Almancada olduğu gibi Türkçe ikilemelerin de büyük bir oranının eşit heceli sözcük çiftlerinden oluştuğunu belirtmektedir.

Almancada ikilemelerin özellikleri şöyle sıralanabilir:

¹ Hofmeister'nin (2009) ikileme tanımı "Die Z. (auch Paarformel, Wortpaar, Binomiale) stellt eine phraseologische, nicht satzwertige Verbindung aus zwei Wörtern derselben Wortart dar, die vor allem durch Synonymie oder Antonymie aufeinander bezogen sind, meist verbunden durch eine Konjunktion (bevorzugt "und"), Präposition oder Vergleichspartikel und angeordnet gemäß dem Prinzip gleicher oder ansteigender Silbenzahl bzw. Silbenlänge" şeklinde 'Historisches Lexikon der Rhetorik' adlı sözlükte yer almaktadır.

- Almancada ikilemeler genellikle bağlaç (örneğin ab und zu, nach und nach, Haus und Hof) ve edatlarla (örneğin Schritt für Schritt, von Zeit zu Zeit) yapılmaktadır.
- İkilemeleri oluşturan sözcükler anlamsal açıdan birbirinden farklı olabilir, örneğin Haus und Hof [ev ve avlu].
- İkilemeleri oluşturan sözcükler birbirine benzer olabilir, örneğin Grund und Boden [zemin ve yer].
- İkilemeler genellikle kafiyeli sözcüklerden oluşur (Zenderowska-Korpus, 2004, akt. Yücel, 2016: 82).

Kalıplaşmış söz öbekleri olan ikilemelerin bu özelliği sözcüklerinin yıllarca birlikte kullanılmasıyla olmaktadır. İkilemelerin kimi sözcüklerinin sözdizimleri değiştirilemez (örneğin eşe dosta güvenmek) ve ayrı ayrı kullanılamaz (örneğin eski püskü), zira kalıplaşmışlardır (Hatiboğlu, 1998: 13-16). İkilemelerin bu özelliğine Burger (2010: 45) de işaret etmektedir: İkilemenin, aynı türden iki sözcük veya aynı iki sözcük bağlaç veya edatlarla birleştirilerek oluşturulduğunu, iki farklı sözcükten oluşuyor ise, sözdiziminin değiştirilemez veya bir sıralama tercihi olduğunu belirtmektedir.

Bir dilin anlatım özelliklerinin, söz sanatlarının, özlü sözlerinin, deyimlerin, atasözlerin, söz oyunların, çağrışımsal ifadelerin vb. kullanılmasıyla etkili bir anlatım ortaya koymakta olan yazınsal eserlerin çevirilerinde dikkate alınması gereken birçok husus arasında ikilemeler de bulunmaktadır. İkilemeler, içinde kullanıldıkları bağlama göre değerlendirilmesi gereken dilsel özelliklerdir. Örneğin Almancada tüm mal varlığı anlamında ‘Haus und Hof’ ikilemesi bulunmaktadır. İçinde kullanıldığı bağlama göre bu ikileme, ‘tüm mal varlığını kaybetti’, ‘malını mülkünü kaybetti’ veya ‘varını yoğunu kaybetti’ şeklinde hedef dile aktarılabilir. Hangisinin kullanılacağı ise kaynak metinde ikilemenin geçtiği bağlama, yazarın üslubuna, yaptığı çağrışıma, anlamına eşdeğer olacak şekilde olmasına göre belirlenebilir. Dolayısıyla kalıp söz olan ikilemelerin çevirisinde dikkate alınması gereken birçok hususun olduğu açıktır. Yazınsal eserlerin çevirileriyle ilgili çalışmalarda, özellikle de karşılaştırmalı çalışmalarda üzerinde durulan konu eşdeğerlik olmaktadır. Zira yazınsal eser çevirilerinde amaç, kaynak metnin kendi okuru üzerinde gösterdiği etkinin aynısının veya benzerinin hedef dil okuru üzerinde göstermesini sağlamaktır ve bu amaçla ilgili olarak çeviride ‘eşdeğerlik’ kavramı öne çıkmaktadır. Nitekim Vardar’ın (2002: 60), kaynak dildeki bildirimleri anlam ve üslup bakımından eşdeğerlik sağlayarak hedef dile aktarma işlemi şeklindeki çeviri tanımında, ‘eşdeğerliğe’ işaret ettiği görülmektedir.

Vinay ve Darbelnet’e (1995) göre eşdeğerlik, kaynak dildeki aynı durumun tamamen farklı sözcüklerle hedef dilde tekrar edilmesidir ve bu durumda kaynak dilin üslubu hedef dilde etkisini devam ettirir. Dolayısıyla, eşdeğerlik özellikle atasözleri, deyimler, kalıp sözler gibi dilsel kullanımların çevirisinde öne çıkmaktadır (Yalçın, 2015: 76).

Çeviribilim alanında eşdeğerlik kavramıyla, tanımı ve sınıflandırmasıyla ilgili oldukça fazla çalışma yapılmıştır. Yazın çevirisi kapsamında değerlendirilebilecek çalışmalardan birisi Eugene Nida’nın eşdeğerlik sınıflandırmasıdır. Nida (1964), ‘biçimsel’ ve ‘dinamik’ olmak üzere iki farklı eşdeğerlikten bahsetmektedir. Biçimsel eşdeğerlik, kaynak metnin içeriği ve biçimsel yapısının hedef dile değiştirilmeden aktarılması ile ilgilidir; dinamik eşdeğerlik ise, kaynak metnin hedef dile doğal bir şekilde aktarılacak ‘eşdeğer etki’ yaratılmasıyla ilgilidir (akt. Köksal, 1995: 44). Ancak Göktürk (2016: 62-63), aynı veya benzer etki amacının, yazın çevirisinde her zaman işe yarayacak eşdeğerlik ilkeleri olamayacağını belirtmektedir.

Metnin farklı öğelerine dayanan çok yönlü bir kavram olan eşdeğerlik, kaynak dil metni ile hedef dil metni arasında veya bu dillerin öğeleri arasındaki bağlantıyla ilgilidir. Bu doğrultuda Koller (2004: 351) eşdeğerliği, düz anlamsal, yan anlamsal, metin türüne göre, dil-kullanımsal (edimsel) ve biçimsel-estetik eşdeğerlik olmak üzere beş temel düzeyde değerlendirmektedir. ‘Düz anlamsal eşdeğerlik’, bir metinde aktarılan dil dışı gerçekler ile ilgili iken, ‘yan anlamsal eşdeğerlik’ özellikle tam veya kısmi eşanlamlı ifade imkânlarından birinin belirli bir amaçla tercih edilmesiyle oluşturulan ifade biçimlerinin metindeki çağrışımları ile ilgilidir. Kaynak metnin ve dil normlarının çeviride korunması ise, ‘metin türüne göre eşdeğerlik’tir. Bir dile ve kültüre özgü içeriklerin, hedef dil okurunun kolaylıkla anlayabileceği biçimde düzenlenmesi, dolayısıyla çevirinin iletişimsel işlevini yerine getirebilmesi ‘dil kullanımsal (edimsel) eşdeğerlik ile ilgilidir. Kaynak metnin kendine has anlatımını yansıtan belirli estetik ve biçimsel özelliklerinin hedef dil metninde de yakın bir estetik etki oluşturabilecek şekilde aktarılması, ‘biçimsel-estetik eşdeğerlik’tir (Koller, 2004: 351). Atasözleri, deyimler, uyak, söz oyunları gibi dilsel özelliklerin, bu eşdeğerliğin sağlanmasında dikkate alınması gerekir

(Göktürk, 2016: 77). Göktürk (2016: 85), dilin çok yönlü işlevlerinden kurgu anlatımın gereklerine göre faydalanan yazınsal metinlerde, çoğunlukla biçimsel eşdeğerliğin öne çıktığını belirtmektedir.

Kaynak metin dili Türkçe olan eserlerdeki ikilemelerin Almancaya çevirilerinde tam bir eşdeğerlik sağlamanın oldukça zor hatta neredeyse imkansız olduğunu belirten Akerson'un (1982) bu görüşünü Uncu'nun (2019) çalışmasında yapmış olduğu tespit destekler niteliktedir. Uncu araştırmasında, Türkçeden Almancaya yazınsal eser çevirisinde, ikilemelerden çok azının tam eşdeğer olarak çevrilebildiğini tespit etmektedir (Uslu ve Özdemir, 2019: 311).

Çevirinin sadece kaynak dil ve hedef dil arasında sözcüksel ve dilbilgisel bir eşdeğerlik değil, aynı zamanda kaynak dildeki bildiriye deyiş, anlam, işlev ve kültürel bakımdan da en doğal biçimde aktarmak olduğunu ifade eden Boztaş'a (1993: 56-57) göre ise, sözlerin anlamı, kullanımı ve işlevleri arasında örtüşme olduğu takdirde eşdeğerlikten bahsedilebilir.

4. Bulgular ve Yorum

'Amokläufer' adlı Almanca yazınsal eserin incelenmesi sonucunda tespit edilen ikilemeler, 'farklı sözcüklerle yapılan ikilemeler' ve 'aynı sözcüklerle yapılan ikilemeler' şeklinde olmak üzere iki başlık altında ele alınmıştır. Tespit edilen ikilemelerin, eserin 'Amok Koşucusu' adlı üç farklı çevirisindeki karşılıkları, Ç1), Ç2) ve Ç3) şeklinde belirtilmiş olan örneklerde yer almaktadır. Kaynak eserde yer alan ikilemeler, çevirileriyle karşılaştırılarak eşdeğerlik kapsamında değerlendirilmiştir.

4.1. Farklı Sözcüklerle Yapılan İkilemeler

Kaynak metinde "auf und nieder gehen" [yukarı ve aşağı yürümek] ikilemesi (Örnek 1), güvertedeki insanların amaçsızca gidip geldiklerini tasvir etmek için kullanılmaktadır. İkileme, baskı altında olma, huzursuz olma, çözülmemiş bir durum göstergesidir, böyle bir durum içerisinde insanlar sınırlı bir alan içerisinde amaçsızca bir aşağı bir yukarı yürümektedir, zira gemidelerdir ve yapacak başka bir şey yoktur.

Örnek 1'de bir ikilemenin, hedef dile aynı anlamda farklı biçimlerde aktarılabilirdiği görülmektedir. Ç1) metninde, kaynak dildeki ikileme yine bir ikileme ile aktarılmıştır ve amaçsızca sürekli aynı yürüme hareketini tasvir etmektedir. İçinde kullanıldığı bağlama uygundur ve kaynak metindeki ikileme ile aynı işleve sahiptir. Ç2) metninde ikileme kullanılmamıştır, "volta atmak" argoda *bir aşağı bir yukarı dolaşmak* anlamı taşıyan bir deyimdir (TDK Güncel Türkçe Sözlük). Kaynak metindeki ikileme ile anlamsal olarak örtüşse de içinde kullanıldığı bağlama çok uygun olduğu söylemez, zira argo bir kullanımdır. Ç3) metninde ikileme (bir aşağı bir yukarı) ve deyim (volta atmak) birlikte kullanılarak ifade güçlendirmiştir.

Örnek 1

Aber auch das Promenadendeck war voll Enge und Unruhe: es flatterte und flirrte von Menschen, die mit der flackernden Nervosität eingesperrter Untätigkeit unausgesetzt plaudernd **auf und nieder gingen**. (1922: 12)

Ç1) Ama gezinti güvertesi de kalabalık ve hareketliydi; bir yerde tıkalı kalmanın yarattığı huzursuzluğun yol açtığı dinmek bilmez bir gerilimle, bir alay insan güvertede **bir aşağı bir yukarı yürüyüp duruyordu**. (2004: 72)

Ç2) Ama güverte de son derece sıkışık ve rahatsızdı; bir yerde sıkışıp kalmanın verdiği gerginlikle bir yandan konuşan bir yandan da **volta atan** insanlarla doluydu. (2020: 8)

Ç3) Ama gezinti güvertesinde de sıkışıklık ve huzursuzluk hakimdi: Ortalık, kapalı bir yere tıkmış ve yapacak hiçbir işleri olmamasının verdiği gerginlikle sürekli gevezelik ederek **bir aşağı bir yukarı volta atan** insanlardan geçilmiyordu. (2021: 2)

Kaynak metinde ikilemenin edatında değişiklik yapılarak kullanılmış olduğu görülmektedir: 'über' olması gerekirken 'auf' kullanılmıştır (Örnek 2). Bu şekildeki kullanım 'auf Dauer' ifadesini akla getirmektedir. Yazarın bu kullanımıyla ilgili olarak, içinde bulunulan durumun uzun vadede (auf Dauer) olduğuna işaret etmek için kullandığı düşünülebilir. Zira kendisi yedi yıl sonra bu duyguları yaşamaya başlamıştır. Kaynak dilde "über kurz oder lang" [kısa veya uzun sonrası] ikilemesi, *belli bir süre sonra, bir gün mutlaka, gelecekte*

kaçınılmaz (Duden Sözlük) anlamlarında kullanılmaktadır ve olacağı kesin olan bir şeyle ilgili olarak ifadeye kesinlik kazandırmaktadır. Halk arasında ‘früher oder später’ [er ya da geç] anlamında da kullanılmaktadır (DWDS).

Örnek 2’de her üç çeviride (Ç1, Ç2, Ç3) de ikileme kullanılmıştır. Çeviri metinlerde kullanılmış olan ikilemeler, aynı anlamı taşıyan ve birbirinin yerine kullanılabilen ifadelerdir. “Er ya da geç” şeklindeki ikileme sözlüklerde ‘er geç’ (TDK Güncel Türkçe Sözlük) şeklinde yer almaktadır. Kuramsal kısımda belirtilmiş olduğu gibi, yapısal farklılığından dolayı Almancada ikilemelerde bağlaç veya edat kullanılırken Türkçede kullanılmamaktadır. Ancak sözlüklerde ‘er geç’ olarak geçse de bu ikileme ‘er ya da geç’ şekliyle de kullanılabilir. Çeviri metinlerde ikileme kullanılarak kaynak ifadenin biçimsel özelliği çeviride korunmuştur. Aynı zamanda, çeviri metinlerdeki ikilemeler, kaynak metindeki ikileme ile aynı anlamı taşıyan ve içinde kullanıldığı bağlama uygun, ifadeye kesinlik katan ikilemelerdir. Dolayısıyla anlamsal, biçimsel ve işlevsel eşdeğerlikten bahsedilebilir.

Örnek 2

Irgendwie ist man als Europäer von seinem wahren Wesen abgeschnitten, wenn man aus den großen Städten weg in so eine verfluchte Sumpfstation kommt: **auf kurz oder lang** hat jeder seinen Knax weg, die einen saufen, die andern rauchen Opium, [...]. (1922: 26)

Ç1) Büyük kentten çıkıp böyle berbat bir batağa geldiğinizde her nasılsa bir Avrupalı olarak gerçek varlığınıza koparsınız; **eninde sonunda** herkes yolundan çıkar, kimi içkiye gömülür, kimi esrar çeker, [...] (2004: 83)

Ç2) **Eninde sonunda** herkes yoldan çıkar, kimi kendini içkiye verir, kimi esrara. (2020: 21)

Ç3) **Er ya da geç** herkes pes eder; kimi içki içer, kimi afyon çeker, [...]. (2021: 13)

Örnek 2’de olduğu gibi Örnek 3’te de yazarın, kalıp ifadenin kullanımında değişiklik yaptığı görülmektedir: Kaynak dilde ikilemenin sözdizimi, “Leben und Tod” [yaşam ve ölüm] şeklindedir, ancak metinde “Tod und Leben” [ölüm ve yaşam] şeklinde kullanılmaktadır. Sözdizimindeki bu değişiklikle ölüme vurgu yapılmış istenmiş olabilir, zira eserde ölümle ilgili motifler ağırlıktadır ve başkahramanların ikisi de ölmektedir. İkileme, baskı altında olma ve tehlikeli bir durum göstergesidir ve *riskli, varoluş meselesi* anlamı taşıyan “es geht um Kopf und Kragen“ deyimini çağrıştırmaktadır. “Auf Leben und Tod” ikilemesi içinde kullanıldığı bağlamda çok tehlikeli bir durumun içinde bulunduğunu ve bir çıkış yolu arandığını ifade etmektedir. Türkçede “ölüm kalım meselesi” deyimini, kaynak metindeki ikileme ile birebir eşdeğerdir.

Ç2) çeviri metninde, anlamsal ve biçimsel eşdeğerlik vardır. Ancak Ç1) ve Ç3) metinlerinde “meselesi” yerine “sorunu” sözcüğünün kullanılmış olması deyimlerin kalıp kullanıma uymamaktadır. Bu şekilde kullanılmış olmasının nedeni, “ortada bir ölüm kalım sorunu varken” şeklinde bir tümce kurulmuş olmasından kaynaklanmıştır. Çevirilerde kullanılmış olan ikilemeler, kaynak metindeki ikileme ile aynı işleve sahiptir, durumun önemine dikkat çekmektedir.

Örnek 3

Daß sie Lady spielte, unnahbar kühl ein Geschäft entrierte, wo **es um Tod und Leben ging**, das machte mich toll .... (1922: 40)

Ç1) Ortada bir **ölüm kalım sorunu** varken, hanımefendi rolü oynaması, buz gibi bir tavırla iş görüşmesi yapması, beni delirtmişti. (2004: 94-95)

Ç2) Bir hanımefendi gibi davranıp **ölüm kalım meselesini** buz gibi bir tavırla, bir iş görüşmesine dönüştürmesi delirtmişti beni. (2020: 35-36)

Ç3) Bir hanımefendiyi oynaması, ortada bir **ölüm kalım sorunu** varken son derece soğukkanlı bir ticaret organize etmiş olması beni çıldırtıyordu... (2021: 24)

Örnek 4’te kalıp sözün kullanımında farklılık görülmektedir: Kaynak metinde “es gibt nicht eine Minute Ruhe und Rast” ifadesindeki ikileme aslında “ohne Rast und Ruhe” [mola ve sükûnet olmaksızın] şeklinde bir sözdizimine sahiptir. Bu ikileme, *dinlenmeden, ara vermeden* (Redensarten-index)²; *kendine dinlenme ve rahatlama izni vermeden* (Duden Sözlük) anlamlarında kullanılmaktadır ve sürekli yapılan bir şeye işaret etmektedir. Diğer yandan kaynak dilde *huzur vermemek* anlamına gelen ‘nicht ruhen und rasten’ şeklinde bir kullanım da söz konusudur (Duden, 1998: 574). Kaynak metindeki kullanım şeklinin kaynağı bu olabilir.

Ç1) metninde “huzur ve dinginlik” şeklinde bir çeviri görülmektedir. Bu bir kalıp kullanım değildir ve Türkçede ‘huzur bulmak’ şeklinde kullanım varken ‘dinginlik bulmak’ şeklinde bir kullanım yoktur. Bu nedenle hedef dildeki dilsel kullanıma uymamaktadır. Ancak kaynak metindeki ikilemenin anlamını vermektedir. Ç2) metninde, “huzur bulmak”, *ruhsal yönden rahatlamak* anlamında kullanılan bir deyimdir (TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü), ikileme değildir. Kaynak metindeki ikilemenin anlamından uzak olmayan bir deyim kullanılmıştır. Ç3) metninde geçen “durup dinlenmeden” ikilemesi mecaz olarak *ara vermeden, arka arkaya, sürekli olarak* anlamı taşımaktadır. Hedef dildeki kullanıma uygundur ve içinde kullanıldığı bağlamda işlevi eşdeğerdir.

Örnek 4

Nun wollte ich mirs übersinnen, zerteilen, ordnen, nachbildend das heiß in den Blick Gedrängte gestalten, aber hier auf dem gedrängten Boulevard **gab es nicht eine Minute Ruhe und Rast.** (1922: 13)

Ç1) Artık bunları iyice düşünmek, ayırmak, bölmek, az önce peş peşe gördüğüm şeyleri bir düzene sokmak istiyordum, ancak bu kalabalık bulvarda **bir dakika bile huzur ve dinginlik bulmanın olanağı yoktu.** (2004: 72)

Ç2) Onları düşünmek, tahlil etmek, peş peşe bir düzene koymak istiyordum, fakat bu kalabalık bulvarda **bir dakika bile huzur bulma ihtimalim yoktu.** (2020: 8-9)

Ç3) Artık onları düşünmek, dağıtmak, organize etmek, kafamda yeniden canlandırarak gözüme çarpan şeylere bir çekidüzen vermek istiyordum, ama bu sıkışık bulvarda **bir dakika bile durup dinlenmek yoktu.** (2021: 2)

Kaynak metinde “Hab und Gut” [varlık ve mülk] ikilemesi, *bütün mal varlığı* anlamında kullanılan bir ikilemedir (Duden, 1998: 344). Kaynak metinde bu şekilde kullanım, ifadeyi güçlendirmektedir.

Çevirilere bakıldığında Ç1) metninde ikileme kullanıldığı görülmektedir (Örnek 5). Bu ikileme kaynak metindeki ikileme ile aynı anlama ve işleve sahiptir. Diğer çevirilerde “tüm varlığım” ve bütün mal varlığım” şeklinde anlamına göre çeviri yapıldığı, ikileme kullanılmadığı görülmektedir. Böylelikle anlamsal eşdeğerlik sağlanmış ancak biçimsel eşdeğerlik sağlanamamıştır. ‘Mal mülk’ veya ‘varı yoğu’ ikilemesi kullanılarak hem anlamsal hem de biçimsel eşdeğerlik mümkündür.

Örnek 5

Alles habe ich zurückgelassen, was ich besitze ... mein Haus mit der ganzen Arbeit dieser sieben Jahre, mein **Hab und Gut**, alles steht offen für jeden, der es haben will .... (1922: 81)

Ç1) [...] sahip olduğum ne varsa geride bıraktım... yedi yıldır edindiğim her şeyle birlikte evimi, **malımı mülkümü** bıraktım; ... (2004: 127)

Ç2) Sahip olduğum her şeyi geride bıraktım... Yedi sene boyunca yaptığım tüm çalışmalarla beraber evimi, **tüm varlığımı**. İsteyen varsa alabilir... (2020: 75)

Ç3) [...] her şeyi geride bıraktım, sahip olduğum her şeyi, o yedi yılın bütün çalışmalarıyla birlikte evimi, **bütün mal varlığımı**, hepsi isteyen herkesin alabileceği bir şekilde ortalıkta duruyor... (2021: 56)

² Redensarten-index Almanca çevrimiçi atasözü ve deyimler sözlüğüdür.

Kaynak dilde “weit und breit” [uzak ve geniş], *her taraf, tüm çevrede* anlamlarında kullanılan bir ikilemedir (Duden, 1988: 813). Kaynak metinde içinde kullanıldığı bağlamda çevreyi (orman, bataklık vb.) nitelemektedir ve yalnızlığa işaret etmektedir. Bu ikileme anlatılan duruma, ifadeye abartı katmaktadır. Hedef dilde “uçsuz bucaksız” ikilemesi tam olarak anlamı vermektedir.

Çevirilere bakıldığında birbirinden farklı üç çeviri tutumu olduğu görülmektedir (Örnek 6). Ç1) metninde ikileme kullanılmayarak “göz alabildiğince” deyimini kullanılmaktadır. *Gözün görebileceği en uzak yerlere kadar* anlamı taşıyan bu deyim anlamsal olarak kaynak metinle örtüşmektedir. Ç2) metninde ikilemenin çevrilmeden atlanmış olduğu görülmektedir. Bu atlama, anlatıcının yalnızlık hissene işaret eden bir göstergenin kaybolmasına neden olmaktadır. Ç3) metninde ise, “uçsuz bucaksız” ikilemesi, *sonu görülmeyecek kadar geniş olan veya çok fazla* anlamlarını taşımaktadır ve ifadeye abartı işlevi görmektedir. Dolayısıyla biçimsel, anlamsal, kullanımsal ve işlevsel eşdeğerlikten bahsedilebilir.

Örnek 6

Ein paar langweilige, verdorrte Beamte, ein paar Halfcast, das war meine ganze Gesellschaft, sonst **weit und breit** nur Wald, Plantagen, Dickicht und Sumpf. 1922: 28)

Ç1) Birkaç tane ruhsuz, kavruk memur, üç-beş melez, işte oradaki arkadaşlarım bunlardı; **göz alabildiğine** ormanlardan, plantasyonlardan, fundalıklardan ve bataklıklardan başka bir şey de yoktu. (2004:84-85)

Ç2) Birkaç sıkıcı ve ruhsuz memur, birkaç melez... Çevremdeki herkes bu birkaç kişiden ibaretti. Gerisi orman, fidanlık, fundalık ve bataklık... (2020: 23)

Ç3) Birkaç sıkıcı, kavruk memur, birkaç melez, çevremdeki insanlar bu kadardı; gerisi **uçsuz bucaksız** ormanlar, tarlalar, çalılıklar ve bataklıklardı. (2021: 14)

Kaynak metinde kullanılan “ab und zu” ikilemesi *aradabilir, ara sıra* anlamlarında kullanılmaktadır ve ‘von Zeit zu Zeit’ ikilemesi işe eş anlamlıdır. Davranışın sürekli olmadığına işaret etmektedir. Eserde bahsedilen kişi bir kadındır ve kalabalık ortamda bulunmaktadır, kalabalık arasında tanıdıkları olduğunda ise onlarla selamlaşmaktadır.

Çevirilerde, kaynak metindeki ikileme ile aynı anlamda ikileme kullanılmaktadır (Örnek 7). İkileme, kaynak metindeki ikileme ile birebir örtüşmektedir.

Örnek 7

... und diesen großen weiten Saal schritt sie langsam und leicht mit ihren hohen Schultern durch, **ab und zu** einen Gruß mit ihrer unbeschreiblichen Haltung erwidern ... (1922: 58)

Ç1) ... ve o, işte bu kocaman, geniş salonun içinden omuzlarını dikleştirerek ağır ağır, salma salına yürüyüp geçti, **ara sıra** o tanımlaması olanaksız tavrıyla birine selam veriyordu, beni kendine bağlayan o görkemli, buz gibi, soylu dinginliğiyle... (2004: 108)

Ç2) İşte o kocaman geniş salonun içinden, omuzları dimdik ve ağır ağır yürüdü, **ara sıra** o tarifi imkansız tavrıyla kendisine selam edenlere karşılık veriyordu... (2020: 53)

Ç3) ... [...] ve bu büyük, geniş salonda yavaş adımlarla ve yüksek omuzlarıyla yürüyordu kadın, o anlatılamaz tavırlarıyla **ara sıra** birilerine selamlar vererek... (2021: 38)

4.2. Aynı Sözcüklerle Yapılan İkilemeler

Kaynak metinde kullanılmış olan ikileme “Schritt für Schritt” [adım adım], *gitgide, yavaş yavaş* anlamına gelmektedir (Duden, 1998: 615). Kaynak metinde içinde kullanıldığı bağlamda, gidip gitmemekte kararsız bir şekilde, gitmek istediğinden emin olmaksızın bir yöne doğru ağır ağır ilerlemekle ilgili bir durumu nitelemek için kullanılmaktadır. Türkçede ‘adım adım’ ikilemesi birebir eşdeğerdir.

Her üç çeviride de “adım adım” ikilemesi kullanılmaktadır (Örnek 1). Ancak bu ikileme, kullanım biçimlerinden dolayı anlam bulanıklığına neden olmaktadır. Ç1) metninde, eşdeğerlik sağlanmaktadır. İçinde

kullanıldığı bağlamda anlamsal olarak uygun kullanılmaktadır. Diğer iki çeviride ise ikileme, tümcenin oluşturulma biçiminden kaynaklanan nedenle içinde kullanıldığı bağlamda anlam bulanıklığına neden olmaktadır: ‘Adım adım ... kendini (oluruna) bırakmak’ şeklinde kurulmuş olan bir tümcede anlam açısından bir bulanıklık ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra Ç3) metninde *gönülsüz olma* anlamında olan ‘istemedem’ sözcüğü yerine “istem dışı” ifadesinin kullanılmış olduğu görülmektedir. Bu ifade tamamen farklı anlamdadır. Dolayısıyla ikileme aslında birebir eşdeğer olsa da kullanım şeklinden dolayı anlamsal eşdeğerlik sağlanamamaktadır.

Örnek 1

Irgend etwas zog mich, verwirrte mich, und ich wußte, wohin es mich zog: hin zu dem schwarzen Gewind am Kiel, ob er wieder dort starr sitze, der Geheimnisvolle. Von oben her schlug die Schiffsglocke. Dies riß mich fort. **Schritt für Schritt**, widerwillig und doch gezogen, gab ich mir nach. Noch war ich nicht am Steven, da zuckte plötzlich dort etwas auf wie ein rotes Auge: die Pfeife. (1922: 20)

Ç1) [...] o gizemli adamın yine kıpırdamadan orada oturup oturmadığını merak ediyordum. Yukarıdan geminin çanının sesini duydum. Bu beni harekete geçirdi. **Adım adım**, gönülsüzce ama yine de karşı koyamadan o tarafa yöneldim. Badoslamaya varmamıştım ki uzakta kırmızı bir göze benzer bir şeyin parladığını gördüm. Pipo. (2004: 78-79)

Ç2) **Adım adım**, istemedem ama karşı da koymadan, bıraktım kendimi. Henüz geminin burnuna gelmemiştim ki aniden kızıl bir göze benzer bir şey parıldı: pipo. (2020: 15-16)

Ç3) **Adım adım**, istem dışı ve yine de o tarafa çekilerek kendimi oluruna bıraktım. (2021: 8)

Kaynak metinde geçen “Jahr um Jahr” ikilemesi, kalıp söz olarak “Jahr für Jahr” şeklindeki kullanımı yaygındır. Ancak eserdeki şekliyle de kullanılabilir. “Jahr für Jahr” ikilemesi, *her yıl, birbirini takip eden yıllar, yıllarca* anlamı taşımaktadır (Redensarten-index). Kaynak metinde bu ikilemenin kullanımı, özem duygusunu vurgulamaktadır.

İlk iki çeviri metninde, kaynak dildeki ikilemenin hedef dilde eşdeğer bir ikileme karşılığı bulunmadığı için anlamına göre çeviri yapılmıştır (Örnek 2). Ç3) metninde ise kaynak metindeki anlam ve kullanım biçimi, “yıllarca ve yıllarca” yinelemesi yapılarak verilmek istenmiştir. Hedef dilde “yıllarca ve yıllarca” şeklinde bir kullanım olsa da bu bir ikileme değil yinelemedir. Hatiboğlu (1981: 25) ikilemenin, anlamı güçlendirmek, pekiştirmek için, çağrışıma dayanan psikolojik olayın dile yansımaları olduğunu belirtmektedir. Anlamı güçlendirmek, pekiştirmek, kavramı genişletmek, zenginleştirmek amacıyla ise yineleme sanatına başvurulabildiğini belirtmektedir.

Örnek 2

Man sehnt sich nach Europa, träumt davon, wieder einen Tag auf einer Straße zu gehen, in einem hellen steinernen Zimmer unter weißen Menschen zu sitzen. **Jahr um Jahr** träumt man davon, und kommt dann die Zeit, wo man Urlaub hätte, so ist man schon zu träge, um zu gehen. (1922: 26)

Ç1) Avrupa’yı özler insan, günün birinde yeniden sokaklarda yürümenin, aydınlık, taş bir odada beyaz insanlarla birlikte oturmanın düşünüyü kurar, **yıllarca** kurar bu düşü, ama tatile çıkma zamanı geldiğinde yola çıkmaya üşenir. (2004: 83)

Ç2) İnsan Avrupa’yı özler, bir gün yine aynı caddelerde yürümeyi, ferah ve taş odalarda beyazlarla beraber oturmayı düşler. **Senelerce** bunun hayalini kurar, tatil zamanı gelince de gitmeye üşenir. (2020: 21-22)

³ Almanca Duden Sözlüğünde *Jahr für Jahr*”, “von Jahr zu Jahr” (bkz. www.duden.de/rechtschreibung/Jahr) [yıldan yıla] şeklinde kullanım belirtilirken “Jahr um Jahr” yer almamaktadır. Ancak, Duden Sözlüğünün yanı sıra, Almanya’da dil alanında öncü ve köklü yayınevlerinden biri olan PONS’un Çevrimiçi Sözlüğünde “Jahr um Jahr” şeklinde de kullanım gösterilmektedir bkz. <https://de.pons.com/%C3%BCbersetzung/deutsch-englisch/Jahr+um+Jahr> [06.07.2023]

Ç3) Avrupayı özlersin, bir gün tekrar bir sokakta yürümenin, aydınlık taş bir odada beyaz insanlarla oturmanın hayalini kurarsın, **yıllarca ve yıllarca** bunu hayal edersin ve en sonunda izne çıkma zamanı gelince, ama kalkıp gidemeyecek kadar tembelleşmişsindir. (2021: 13)

Kaynak metinde “Auge in Auge starren” ikilemesi, ayağa kalktıklarında karşısındakinin gözünün içine bilinçli bir şekilde, bir şeyleri anlamak için baktığını vurgulamak için kullanılmaktadır.

İlk iki çeviride kullanılmış olan “gözlerinin içine bakmak” bir ikileme olmasa da anlamı vermektedir (Örnek 3). Ç3) metnindeki “gözünü gözüne dikmek” ise *başkasının gözüne sürekli olarak bakmak* anlamı taşıyan bir deyimdir (TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü), aynı zamanda da ikilemedir. Bu ikileme, bir amaç için birisinin gözüne uzun süre bakılmasını betimlemek için kullanılmaktadır ki bu anlam kaynak metinde kastedilenle tamamen örtüşmektedir.

Örnek 3

Aber wie ich zitternd aufstand – auch sie war aufgestanden – und ihr gerade **Auge in Auge starrrte**, da überkam mich plötzlic bei dem Blick auf diesen verschlossenen Mund, der nicht bitten, auf ihre hochmütige Stirn, die sich nicht beugen wollte ... eine ... eine Art gewalttätiger Gier. (1922: 39)

Ç1) Ama titreyerek ayağa kalktığımda -o da ayağa kalkmıştı... ve kadının **gözlerinin içine baktığımda**, onun o rica nedir bilmeyen, sımsıkı kapalı dudaklarını, eğilmek istemeyen kibirli alnını gördüğümde, delice bir hırs kapladı içimi.. (2004: 93)

Ç2) Titreyerek ayağa kalktım. O da ayaktaydı. **Gözlerinin içine bakarken**, bir kez olsun yalvardığımı duymadığım kapalı ağzını ve bir an için bile kırışmayan alnını gördüğümde, birden içimi hiddet dolu bir hırs kapladı. (2020: 34)

Ç3) [...]... ama titreyerek ayağa kalkıp –o da ayağa kalkmıştı- **gözlerimi gözlerine diktiğimde**, o rica etmeyen, sımsıkı kapalı ağza, eğilmek istemeyen kibirli alna bakarken birden içimi şiddetli bir... bir tür hırs kapladı. (2021: 23)

5. Sonuç

Yazınsal eserlerde ikilemelerin kullanımına azımsanmayacak kadar çok rastlanmaktadır. İkilemeler, kastedileni ifade etmenin güzel şeklidir. Anlama derinlik katmaktadır. Yazın çevirisinde çok yönlü değerlendirilmesi gereken bir noktadır. Bir ikilemenin kullanıldığı bağlam, işlevi, kullanım amacı, kullanım şekli, çağrışımları gibi hususların çeviride dikkate alınması ve eşdeğerliğin sağlanması gerekmektedir.

Yazınsal eserlerde ikilemelerin kullanımı ve çevirilerinde eşdeğerlik kapsamında yapılmış olan bu çalışmada, kuramsal kısımda belirtilmiş olduğu gibi, yapısal farklılığından dolayı Almancada ikilemelerde bağlaç veya edat kullanılırken Türkçede kullanılmadığı görülmektedir. Kaynak metinde farklı sözcüklerle oluşturulan ikilemeler ağırlıktadır. Diğer yandan, kalıp sözler olan ikilemelerin kullanımında değişiklik yapılamayacağı bilirse de, yazarın kimi zaman edat kullanımında, sözcük veya sözdiziminde değişiklikler yapabildiği görülmektedir.

Çevirilerde, kaynak dildeki ikilemeler çoğunlukla yine bir ikileme ile hedef dilde karşılık bulmaktadır. Hedef dilde eşdeğer karşılığı olmayan ikilemelerin çevirisinde anlama göre çeviri yapılmaktadır. Ancak ‘yıllarca ve yıllarca’ örneğinde görüldüğü üzere, kaynak metindeki ikileme, çeviride yineleme kullanılarak kaynak metnin biçimsel özelliğine sadık çeviri yaklaşımı olabilmektedir. Hedef dilde eşdeğer karşılığı olsa dahi ikilemelerin çevirisinde, atlama/çıkarma yapılabilmektedir (Hab und Gut → tüm varlığım / bütün mal varlığım); ancak bu stratejinin kullanılabilmesi için hedef dilde karşılığının olmaması ve atlandığında anlam kaybına yol açmaması gerekmektedir.

Kaynak metinde geçen ikilemeler, aynı anlamla farklı biçimlerde hedef dile aktarılabilir (volta atmak - bir aşağı bir yukarı). ‘Adım adım’ örneğinde görüldüğü gibi, çeviride, ikilemenin hedef dilde ifade içerisindeki kullanım biçimine dikkat edilmesi gerekmektedir, aksi hâlde ifadede anlamsızlığa veya anlam bulanıklığına neden olabilmektedir.

Kaynaklar

- Boztaş, İ. (1993). Çeviri, Çevirmen, Dilbilim İlişkisi, Çeviride Eşdeğerlik ve Kayıplar. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 10(2), 55-65.
- Burger, H. (2010). *Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*. Berlin: Erich Schmidt Verlag.
- Duden (1988). *Das Stilwörterbuch*. Mannheim: Dudenverlag
- Duden Sözlük. Erişim adresi www.duden.de/
- DWDS – Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache. Erişim adresi www.dwds.de/
- Göktürk, A. (2016). *Çeviri: Dillerin Dili*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Hatiboğlu, V. (1981). *Türk Dilinde İkileme*. Ankara: TDK Tanıtma Yayınları
- Hengirmen, M. (2002). *Türkçe Dilbilgisi*. Ankara: Engin Yayınları
- Hofmeister, W. (2009). Zwillingsformel. In: *Historisches Lexikon der Rhetorik*. Bd. 9: St-Z. Hrsg. von Gert Ueding. Mitbegr. von Walter Jens. Tübingen: Niemeyer, Sp.1584-1586. <https://homepage.uni-graz.at/de/wernfried.hofmeister/projekte/zwillingsformeln/> adresinden 29.08.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Koller, W. (2004). Der Begriff der Äquivalenz in der Übersetzungswissenschaft. In H. Kittel, A.P. Frank, N. Greiner, T. Hermans, W. Koller, J. Lambert, F. Paul (Hrsg.), *Übersetzung, Translation, Traduction*. Berlin; New York: Walter de Gruyter, 343-354.
- Korkmaz, Z. (2017). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 5. Baskı, Ankara: TDK Yayınları
- Köksal, D. (1995). *Çeviri Kuramları*. Ankara: Neyir Yayıncılık
- Müller, H.-G. (2009). *Adleraug und Luchsenohr. Deutsche Zwillingsformeln und ihr Gebrauch*. Frankfurt am Main: Peter Lang
- Özeren, M. (2019). *Kırgız Türkçesi Ağzlarında İkilemeler*. Ankara: Akçağ Yayınları
- Redensarten-index. Erişim adresi www.redensarten-index.de
- Tuna, O. N. (1983). Türkçenin Sayıca Eş Heceli İkilemelerinde Sıralama Kuralları ve Tabii Bir Ünsüz Dizisi. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 30-31(1982-1983), 163-228
- TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü. Erişim adresi <https://sozluk.gov.tr/>
- TDK Güncel Türkçe Sözlük. Erişim adresi <https://sozluk.gov.tr/>
- Uslu, Z. ve Özdemir, D. (2019). Almancadan Türkçeye Çeviride İkilemeler: Stefan Zweig'in Satranç Eseri Örneğinde Bir İnceleme. *Researcher: Social Science Studies*, 7(1), 310-322
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları
- Yalçın, P. (2015). *Çeviri Stratejileri. Kuram ve Uygulama*. Ankara: Grafiker Yayınları
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları
- Yücel, E. (2016). Karşılaştırmalı Bir Bakış Açısıyla Türkçe ve Almanca İkilemeler. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 36, 79-96
- Zweig, S. (1922). *Der Amokläufer*. Im Insel-Verlag zu Leipzig. www.gutenberg.org/files/57850/57850-h/57850-h.htm adresinden 10.06.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Zweig, S. (2004). *Amok Koşucusu*. Çev. İlknur Özdemir. 2. Baskı, İstanbul: Can Yayınları
- Zweig, S. (2020). *Amok Koşucusu*. Çev. Senem İnal. 1. Baskı, İstanbul: İndigo Yayınları
- Zweig, S. (2021). *Amok Koşucusu*. Çev. Nafer Ermiş. 17. Baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Etik, Beyan ve Açıklamalar**1. Etik Kurul izni ile ilgili;**

Bu çalışmanın yazarı, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.

2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.

3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.

4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.

